

Spis rzeczy

Przedmowa 1–2

Rozdział 1. Problemy i pożytki historii socjologii 3–17

- (1) Czy historia nauki jest potrzebna uczonym? 4
- (2) Aspekty historii socjologii 7
- (3) W jakim celu uprawia się historię socjologii? 10
- (4) Trzy zakresy historii socjologii 13

Rozdział 2. Od *polis* do społeczeństwa obywatelskiego 19–75

- (1) W poszukiwaniu źródeł teorii społeczeństwa 20
 - (2) Platon 23
 - (3) Arystoteles 27
 - (4) Społeczny horyzont *polis* 33
 - (5) Odkrycie społeczności powszechnej: stoicyzm 35
 - (6) Społeczeństwo jako wspólnota wartości: chrześcijaństwo 39
 - (7) Średniowieczny organicyzm i św. Tomasz z Akwinu 43
 - (8) Nowe horyzonty myśli społecznej ery Odrodzenia 47
 - Społeczne ramy renesansowej myśli społecznej 49
 - Machiavelli 51
 - Bodin 53
 - Renesansowe utopie 54
 - Montaigne 56
 - Dygresja o reformacji 58
 - (9) Prawo naturalne a społeczeństwa ludzkie (XVII wiek) 60
 - Nowożytna doktryna prawnonaturalna wobec tradycji 61
 - Zróżnicowanie doktryny prawnonaturalnej 64
 - Koncepcje stanu naturalnego: Hobbes a Locke 66
 - Idea umowy społecznej 69
 - Niekonsekwencje myślenia prawnonaturalnego 69
 - (10) Vico: narodziny historii kultury 71
- Uwagi końcowe: socjologiczne pytania przed socjologią 74

**Rozdział 3. U progu nowoczesności:
filozofia społeczna Oświecenia 77–133**

- (1) Czym było Oświecenie? 78
- (2) Oświecenie francuskie 85
- Voltaire i filozofia historii 86
 - Montesquieu: początki socjologii historycznej 88
 - Rousseau: natura a życie w społeczeństwie 91
 - Materialiści a teoria społeczeństwa 95
 - Turgot i Condorcet: teoria postępu 98
- (3) Oświecenie brytyjskie, czyli szkockie 102
- „Eksperymentalna” nauka o naturze ludzkiej 103
 - Rozum a uczucie: geneza społeczeństwa 105
 - Podstawy życia społecznego według Smitha 108
 - Działania jednostek a ład społeczny 111
 - Teoria rozwoju społecznego 113
 - Od barbarzyństwa do cywilizacji 115
 - Utylitaryzm Benthama 117
- (4) Oświecenie niemieckie 119
- Kant: antropologia filozoficzna i historiozofia 120
 - Herder: naród i pluralizm kulturowy 125
- (5) Oświecenie polskie 129
- Uwagi końcowe 132

**Rozdział 4. Porewolucyjne ideologie
jako teorie społeczne 135–176**

- (1) Konserwatyzm 136
- Pojęcie konserwatyzmu 137
 - Antyracjonalizm myśli konserwatywnej 138
 - Krytyka oświeceniowych koncepcji natury ludzkiej 139
 - Antyatomizm konserwatywnej filozofii społecznej 140
 - Pluralistyczna koncepcja społeczeństwa 141
 - Problem więzi społecznej 142
 - Konserwatyzm a teoria socjologiczna 143
- (2) Liberalizm 144
- Liberalizm czy liberalizmy? 145
 - Liberalizm a Oświecenie 146
 - Indywidualizm myśli liberalnej 148
 - Samorzutny ład społeczny 149
 - Uniwersalizm liberalizmu 151
 - Liberalizm a teoria społeczeństwa 151
- (3) Utopijny socjalizm i komunizm 152
- Czym były socjalizm i komunizm? 153
 - Socjalizm utopijny wobec Oświecenia i rewolucji 155
 - Krytyka społeczeństwa burżuazyjnego 157
 - Ideał społeczny 158
 - Myśl socjalistyczna a nauka społeczna 159

(4) Teoria społeczna Saint-Simona 161

Kryzys i drogi wyjścia z kryzysu 162

Idea nauki społecznej 163

Spółczesność industrialna 164

Industrializm a militarizm 166

Oryginalność Saint-Simona 167

Wpływ Saint-Simona 168

(5) Nacjonalizm 169

Co to jest nacjonalizm? 170

Źródła nacjonalistycznej ideologii 173

Nacjonalizm a nauka społeczna 174

Uwagi końcowe 175

**Rozdział 5. Historiografia
jako badanie „stanu społecznego” 177–193**

(1) Francuscy historycy okresu restauracji 179

Idea cywilizacji 181

Historia jako walka klas 183

Prawidłowość procesu historycznego 184

(2) „Historia kultury” Lelewela 184

(3) Socjologia historyczna de Tocqueville'a 185

Metoda de Tocqueville'a 186

Demokracja i arystokracja jako typy społeczeństw 187

Spółczesność demokratyczna a centralizacja 189

(4) „Socjologia” historyków konserwatywnych 191

Uwagi końcowe 193

**Rozdział 6. Filozofia jako teoria społeczeństwa:
Hegel 195–209**

(1) Filozofia jako teoria społeczna 196

(2) Hegel wśród prądów ideowych epoki 198

(3) Społeczeństwo obywatelskie i państwo 200

(4) Filozofia historii 206

Uwagi końcowe 208

Rozdział 7. Materializm historyczny Marksa i Engelsa 211–242

(1) Marksizm historyczny i marksizm współczesny 212

(2) Od antropologii do teorii społeczeństwa 214

(3) Teoria formacji społeczno-ekonomicznych 219

(4) Klasy społeczne i struktura klasowa 223

(5) Socjologiczna teoria państwa 227

(6) Świadomość społeczna 230

(7) Rozwój społeczny 232

(8) Metoda Marksowska 237

Uwagi końcowe 242

Rozdział 8. Wczesny pozytywizm i początki socjologii 243–278

(1) Pojęcie pozytywizmu 244

Antykrytycyzm 246

Krytyka metafizyki i fenomenalizm 247

Naturalizm: przyrodoznawstwo jako nauka wzorcowa 248

Fakty społeczne jako rzeczy 248

Badanie faktów bez ich wartościowania 249

Nauka jako podstawa inżynierii społecznej 250

(2) Socjologia Comte'a 251

Kryzys społeczny a nauka 252

Socjologia w systemie Comte'a 253

Przedmiot i zadania socjologii 256

Statyka społeczna 259

Dynamika społeczna 261

(3) Logika nauk społecznych Milla 263

Poszukiwanie ekonomii społecznej 263

Mill a Comte 265

Millowski program socjologii 268

(4) Fizyka społeczna Quételeta 271

(5) Pozytywizm a dalszy rozwój socjologii 276

Rozdział 9. Socjologia ewolucjonistyczna 279–318

(1) Pojęcie ewolucjonizmu w naukach społecznych 280

(2) Teoretyczne założenia ewolucjonizmu 283

(3) Ewolucjonistyczna metoda porównawcza 287

(4) System socjologiczny Spencera 290

Historyczne losy spenceryzmu 290

Idea ewolucji ponadorganicznej 291

Instytucje społeczne 293

Spółczesność jako organizm 294

Jednostki a społeczeństwo 296

Kierunek ewolucji społecznej 297

Od militarystyki do industrializmu 298

Czynniki ewolucji społecznej 302

(5) Ewolucjonistyczna antropologia społeczna 304

„Nauka o kulturze” Tylora 305

Socjologiczna antropologia Morgana 307

(6) Przyczyny dezintegracji ewolucjonizmu w socjologii 310

Człowiek jako czynnik ewolucji 312

Przyroda jako czynnik ewolucji 313

Spółczesność i kultura jako czynniki ewolucji 314

Konflikt i walka jako czynniki ewolucji 315

Uwagi końcowe 316

Rozdział 10. Psychologizm i psychosocjologia 319–358

- (1) Pojęcie psychologizmu 320
- (2) Psychologia ludów 324
- (3) Psychologia tłumów i publiczności 325
- (4) Teoria naśladownictwa Tarde'a 329
- (5) Instynktywizm McDougalla 332
- (6) Psychoanaliza Freuda a socjologia 334
 - Socjologiczne implikacje freudyizmu 335
 - Teoria osobowości Freuda 337
 - Teoria kultury Freuda 340
- (7) Psychologistyczna socjologia Pareta 343
 - Ideał nauki a rzeczywistość społeczna 344
 - Życie społeczne jako domena działań pozalologicznych 347
 - System społeczny i historia 352
- Uwagi końcowe 355

Rozdział 11. Socjologizm: socjologia jako podstawowa nauka społeczna 359–408

- (1) Pojęcie socjologizmu 360
 - Socjologistyczny naturalizm 361
 - Swoistość rzeczywistości społecznej 362
 - Autonomia i samowystarczalność socjologii 363
 - Socjologia jako podstawowa nauka społeczna 363
 - Przewyciężenie ewolucjonizmu 364
- (2) Socjologia Gumplowicza 365
 - Monizm a swoistość zjawisk społecznych 366
 - Socjologia jako nauka o grupach społecznych 367
 - Gumplowiczowska koncepcja rasy 368
 - Socjologia konfliktu i „walki ras” 370
- (3) Socjologia Durkheima 372
 - Durkheim a dziedzictwo myśli społecznej 373
 - Fakty społeczne jako „rzeczy” 374
 - Filozofia człowieka rozdwojonego 377
 - Spółczesność jako rzeczywistość *sui generis* 379
 - Sens tezy realizmu socjologicznego 380
 - Solidarność społeczna i jej przemiany 382
 - Problem podłoża zjawisk społecznych: morfologia i fizjologia społeczna 386
 - Instytucjonalizacja zachowania się ludzkiego i niebezpieczeństwa jej braku 388
 - Organicyzm i „funkcjonalizm” w socjologii Durkheima 393
 - Socjologia jako społeczna wszechnauka 394
- (4) Szkoła durkheimowska 395
 - „L'année sociologique” 396
 - Kontynuatorka działalność Halbwachsa 399
 - Zmodyfikowany durkheimizm Maussa 402
 - Oddziaływanie durkheimizmu 405
- Uwagi końcowe 406

Rozdział 12. Historyzm i formalizm: przesłanki antypozytywistycznego zwrotu w socjologii 409–433

- (1) Pojęcie historyzmu 411
 - „Uhistorycznienie życia” 413
 - Życie historyczne jako całość 413
 - Podejście indywidualizujące 413
 - Humanistyka jako samowiedza 414
 - Swoistość poznania historycznego 414
 - Relatywizm historyczny 415
- (2) Filozofia rozumu historycznego Diltheya 417
 - „Pozytywizm” i antypozytywizm Diltheya 417
 - Przedmiot *Geisteswissenschaften* a socjologia 418
 - Perspektywa psychologii historycznej 419
 - Obiektywizacje życia 421
 - Idea rozumienia 423
- (3) Od historii do nauki o kulturze: Rickert 426
 - Odkrycie Rickerta 427
 - Kultura i wartości 429
 - Kultura i formy 430
- (4) Od nauk o kulturze do socjologii 432

Rozdział 13. Niemieckie projekty socjologii humanistycznej 435–493

- (1) Pojęcie socjologii humanistycznej 436
 - Antynaturalizm 437
 - Interakcjonizm 437
 - Podmiotowy charakter interakcji społecznych 438
 - Postulat „rozumienia” 438
 - Wiedza społeczna jako samowiedza 438
- (2) „Eklektyczna synteza” Tönniesa 439
 - Źródła socjologii Tönniesa 439
 - Koncepcja socjologii 440
 - Dwa typy więzi społecznej 443
 - Status koncepcji wspólnoty i stowarzyszenia 444
- (3) „Socjologiczny impresjonizm” Simmla 447
 - Brak systemu jako światopogląd 447
 - Idea socjologii 449
 - Pojęcie formy społecznej 450
 - Socjologia formalna a psychologizm 452
 - Interakcjonizm Simmla 453
 - „Socjologizm” Simmla 455
 - Wpływ Simmla 456
- (4) Socjologia rozumiejąca Maxa Webera 458
 - Źródła nauki społecznej Maxa Webera 459
 - Chaos świata i porządek wiedzy 462
 - Typy idealne 465
 - Rozumienie działań ludzkich 466
 - „Socjologia formalna” Maxa Webera 471

- Socjologia historyczna 473
 Klasa, stan i partia 478
 Wpływ Maxa Webera na socjologię 480
(5) Socjologia fenomenologiczna 481
 Atrakcyjność fenomenologii dla socjologów 482
 Dwie socjologie fenomenologiczne 483
 Schütz jako twórca drugiej socjologii fenomenologicznej 486
 Za socjologią fenomenologiczną i przeciw niej 491
 Uwagi końcowe 492

**Rozdział 14. Materializm historyczny
 po Marksie a socjologia 495–541**

- (1) Przyczyny izolacji marksizmu i socjologii 496**
(2) Tak zwany marksizm II Międzynarodówki 498
 Marksizm jako „rodzaj pozytywizmu” 499
 Sfera faktów i sfera wartości 500
(3) Pozytywny przykład socjologii marksistowskiej: Krzywicki 502
(4) Marksizm rewolucyjny pierwszej ćwierci XX wieku 505
 Lenin a socjologia 507
 Lukácsowska krytyka socjologii 510
 Gramsciego krytyka socjologii 515
(5) O tak zwanym zachodnim marksizmie 519
 Teoria krytyczna szkoły frankfurckiej 522
 Pojęcie krytyki 524
 Przedmiot krytyki 527
 Odkrycie psychoanalizy 530
 Strukturalne przemiany systemu kapitalistycznego 533
(6) Socjologia Mannheima 536
 Biografia intelektualna 537
 Główne tematy socjologii Mannheima 538
 Uwagi końcowe 540

Rozdział 15. Pragmatyzm społeczny 543–592

- (1) Pragmatyzm a myśl społeczna 545**
(2) Psychologia Jamesa 548
(3) Dewey jako twórca pragmatyzmu społecznego 550
(4) Filozofia społeczna Cooleya 555
 Idea organiczności 556
 Jednostka i społeczeństwo 557
 Rozwój osobowości 558
 Grupy pierwotne i rozwój form uspołecznienia 559
 Organizacja społeczna 561
 Metoda 563
(5) Socjologia Thomasa 564
 Odkrycie psychologii społecznej 565

XII Spis rzeczy

- Dzieło o polskiej imigracji 567
- Postawy i wartości 569
- Rozwój osobowości społecznej 571
- Organizacja społeczna 573
- Analiza sytuacyjna 576

(6) Psychologia społeczna Meada 577

- Idea behawioryzmu społecznego 578
- Gesty a symbole znaczące 580
- Koncepcja jaźni (*self*) 582
- Spoleczeństwo 585

(7) Wspólne cechy pragmatyzmu społecznego 588

Rozdział 16. Amerykańska socjologia opisowa 593–626

(1) Horyzonty socjologii opisowej 594

- Socjologia bez teorii? 595
- Przedmiot: co to jest społeczność lokalna? 596
- Metoda 599
- Główne orientacje teoretyczne 601

(2) Szkoła chicagowska: badania miasta i urbanizmu 604

- Czym była szkoła chicagowska? 604
- Miasto jako laboratorium 605
- Teoria i badania empiryczne szkoły chicagowskiej 607

(3) Koncepcje teoretyczne Parka 610

- Zbiorowość terytorialna a społeczeństwo 610
- Procesy interakcji 612
- Psychologia społeczna: jednostka a osoba 613
- Psychologia społeczna: zachowanie się zbiorowe 615
- Koncepcje teoretyczne Parka a badania empiryczne 615

(4) Świat społeczny małego miasta: *Middletown* Lyndów 617

- Middletown* (1929) 618
- Middletown* na przełomie 619
- Powołanie nauki społecznej 620

(5) Yankee City i funkcjonalizm Warnera 622

- Źródła funkcjonalizmu Warnera 623
- Strategia badawcza 623
- Warnerowska koncepcja struktury klasowej 624

(6) Socjografia a rozwój myśli socjologicznej 625

Rozdział 17. Horyzonty antropologii społecznej 627–691

(1) Antropologia a socjologia 629

(2) Dyfuzjonizm 631

- Warianty dyfuzjonizmu 632
- Podstawowe założenia dyfuzjonizmu 634

(3) Historyzm: Boas i jego szkoła 636

- Rodowód intelektualny Boasa 638

- Spór z dziedzictwem ewolucjonizmu 638
 W poszukiwaniu nowej teorii kultury 641
 Problemy „szkoły” Boasa: Kroeber a Sapir 646

(4) Funkcjonalizm 651

- Miejsce funkcjonalizmu wśród kierunków myśli antropologicznej 652
 Teoretyczna swoistość funkcjonalizmu 655
 Funkcjonalizm jako „socjologizm”: Radcliffe-Brown 657
 Funkcjonalizm jako „psychologizm”: Malinowski 660
 Poza funkcjonalistyczną ortodoksją: Evans-Pritchard 664

(5) Psychokulturalizm 667

- Początki amerykańskiego psychokulturalizmu 668
 Recepcja psychoanalizy: Kardiner 670
 Krytyka psychokulturalizmu 674
 Psychokulturalizm a problem zróżnicowania społecznego 676

(6) Neoewolucjonizm 678

- Neoewolucjonistyczna teoria kultury White'a 679
 Ekologia kulturowa a neoewolucjonizm: Steward 681

(7) Strukturalizm 683

- Strategia Lévi-Straussa 685
 Zasadnicze idee strukturalizmu Lévi-Straussa 688

Uwagi końcowe 690

Rozdział 18. Teorie cywilizacji 693–750**(1) Pojęcie cywilizacji 695****(2) Morfologia kultury Spenglera 696**

- Charakter dzieła Spenglera 697
 Orientacja teoretyczna 698
 Wielość i różność kultur ludzkich 700
 Kultury jako „organizmy” 700
 Kultura a cywilizacja 702
 Wpływ Spenglera 703

(3) Alfred Weber: kultura *versus* cywilizacja 704**(4) Toynbee: studium historii cywilizacji 707**

- Toynbee a Spengler 708
 Koncepcja cywilizacji 709
 Prawidłowości rozwoju cywilizacji 711

(5) Integralistyczna socjologia Sorokina 714

- Koncepcja socjologii integralistycznej 716
 Natura rzeczywistości społeczno-kulturowej 719
 Podstawy socjologii Sorokina 721
 Supersystemy społeczno-kulturowe i ich dynamika 725

(6) Historia a nauki społeczne: szkoła „Annales” 729

- Teoria społeczna szkoły „Annales” 731
 Koncepcja cywilizacji 734
 Problem historii mentalności 736

(7) „Figuracyjna” socjologia Eliasa 738

- Wielki outsider socjologii XX wieku 739

XIV Spis rzeczy

Proces cywilizacji 741

Założenia teoretyczne 744

Uwagi końcowe 749

Rozdział 19. Polska odmiana socjologii humanistycznej: Znaniecki 751–781

(1) Świat doświadczenia jako świat wartości 754

(2) Pojęcie systemu (układu) ograniczonego 758

(3) Socjologiczne aspiracje Znanieckiego 759

(4) Systemy przyrodnicze a systemy kulturowe: koncepcja
współczynnika humanistycznego 761

(5) Socjologia wśród nauk o kulturze 763

(6) Socjologia jako nauka o systemach wartości i czynności
społecznych 766

(7) Socjologia jako nauka nomotetyczna 772

(8) Źródła materiału socjologicznego 775

(9) Socjologia a praktyka społeczna 778

Uwagi końcowe 779

Rozdział 20. Neopozytywizm w socjologii 783–804

(1) Socjologiczny neopozytywizm a tradycja pozytywistyczna 787

(2) „Empiryczna socjologia” Neuratha 790

(3) Początki neopozytywizmu w USA: Lundberg 795

(4) Dalsze losy neopozytywizmu w socjologii 801

Uwagi końcowe 804

Rozdział 21. Funkcjonalizm i jego krytycy 805–855

(1) Funkcjonalizm jako orientacja swoista 806

Holizm 808

Socjologizm metody funkcjonalnej 809

Wyjaśnianie funkcjonalistyczne 810

Wymogi funkcjonalne 810

Ład społeczny głównym przedmiotem zainteresowania 811

Ahistoryzm 812

(2) Teorie socjologiczne Parsonsa 813

Znaczenie teorii Parsonsa 814

Działanie społeczne 817

System działania społecznego 819

Ewolucja społeczna 823

(3) Spór o funkcjonalizm w socjologii 824

Funkcjonalizm jako zła teoria 825

Funkcjonalizm jako teoria jednostronna 826

Funkcjonalizm jako teoria konserwatywna 827

- (4) Teoria konfliktu 828
 Umiarkowane wersje „teorii konfliktu” 830
 Radykalna wersja teorii konfliktu 832
 Socjologia konfliktu Collinsa 835
- (5) Teoria wymiany 838
- (6) Socjologia życia codziennego 842
- (7) Goffman: nowa socjologia? 844
- (8) Neofunkcjonalizm 850
- Uwagi końcowe 854

Rozdział 22. Współczesna myśl socjologiczna 857–944

- (1) Wokół dyskusji o kryzysie socjologii 861
 Manifest Gouldnera 862
 Struktura rewolucji naukowych 865
 Powrót filozofii 868
 Destrukcja obiektywizmu 872
 Etnometodologia 874
 Nowy idealizm? 876
- (2) Giddens: *agency and structure* 880
 Wobec socjologicznej tradycji 883
 „Podwójna hermeneutyka” nauk społecznych 885
 Teoria strukturacji 886
 Problem nowoczesności 887
- (3) Bourdieu: konstruktywizm strukturalistyczny 889
 Dorobek naukowy Bourdieu 890
 Zasadnicza orientacja teoretyczna 891
 Habitus 894
 Klasy społeczne 895
 Pole 899
 Socjologia socjologii 900
- (4) Foucault: dyskurs i władza 902
 Foucault a socjologia 902
 Archeologia wiedzy 905
 Teoria władzy 907
 „Negatywna struktura społeczeństwa” 909
- (5) Socjologia a postmodernizm 910
 Co to jest postmodernizm? 911
 Postmodernizm jako wyzwanie dla socjologii 915
 Społeczeństwo ponowoczesne 916
 Ponowoczesna socjologia? 918
- (6) Habermas: teoria działania komunikacyjnego 921
 Habermas wobec dziedzictwa Marksa i marksizmu 923
 Filozofia nauki Habermasa 925
 Praca a interakcja 926
 Działania komunikacyjne 929
 Świat przeżywany a system społeczny 931
 Reafirmacja nowoczesności 934

XVI Spis rzeczy

(7) Luhmann: teoria systemów autopoietycznych 935

Teoria systemu społecznego 937

Funkcjonalne podsystemy społeczeństwa nowoczesnego 939

Teoria poznania 941

Uwagi końcowe 942

Zakończenie 945–948

Bibliografia 949–1019

Indeks osób 1020–1050

Indeks rzeczowy 1051–1064

Contents 1065–1076